TURUN YLIOPISTO

TULEVAISUUDEN TUTKIMUSKESKUS

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Lausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta

Tulevaisuuden tutkimuskeskus lausuu selonteosta seuraavaa.

Selonteko on tavoitteiltaan ja kattavuudeltaan kunnianhimoinen sekä kiitettävän tulevaisuusorientoitunut, siinä halutaan luoda näkymää aina vuoteen 2040. Selonteossa yhdistyy megatrendeistä lähtevä tarkastelu käytännön tavoitteenasetteluun. Yllättäviä kehityskulkuja tai heikkoja signaaleita ei selonteossa tarkastella, mutta selonteossa on huomioitu talouden epävarma kehitys tulevaisuudessa, mikä vaikuttaa esitettyjen toimenpiteiden toteutettavuuteen. Viime vuonna tehdyssä arvioinnissa kansallisestä ennakointijärjestelmästä (Kansallinen ennakointi Suomessa 2020.Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:17) esitetään mm. että ennakoinnissa olisi hyvä tuoda esiin vaihtoehtoisia tulevaisuuspolkuja eikä tyytyä vain yhden toivottavan tulevaisuuden esittämiseen. Selonteossa olisi voinut tarkastella jossain määrin tahtotilaa haastavia mahdollisia tulevaisuussignaaleita. Tällainen tarkastelu edesauttaisi toimenpiteiden priorisointia, mikäli esimerkiksi valtiontalouden tilanne kehittyy epäsuotuisesti tai joku muu syy hidastaa tai estää tavoitteiden toteutumista.

Selonteon sivulla 8-9 on esitetty tavoitetila kohti vuotta 2040. Tavoitetila pitää sisällään pohjoismaiseen arvomaailmaan kuuluvia asioita ja toisaalta pyrkimystä kansainväliseen kärkeen tuloksellisuuden näkökulmasta. Nämä teemat kulkevat läpi selonteon kolmannen luvun alalukujen, mikä lisää selonteon johdonmukaisuutta, mutta toisaalta aiheuttaa toistoa.

Mielenkiitoinen yksittäinen ehdotus on muuttotappioalueiden toisen asteen koulutuksen (lukiot ja ammattioppilaitokset) toteutusorganisaatioiden mahdollinen yhdistäminen. Samassa hengessä voisi nostaa esiin yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyön laajentamisen mahdollisuudet.

Positiivista selonteossa on tunnistaa alueelliset eroavaisuudet ja erityispiirteet ja tätä kautta lisätä koulutuksen toteuttamisen joustavuutta. Järjestelmän jäykkyydet ovat tuttuja kaikille koulutuksen asiakkaille ja toteuttajille. Tulevaisuudessa ketteryys, muutosvalmius ja uudistumiskyky ovat dynaamisen koulutusorganisaation tunnuspiirteitä.

Tulevaisuuden tutkimuskeskus haluaa nostaa esiin kaksi toisiinsa liittyvää täsmennystä: tulevaisuusvalmiudet ja kestävän kehityksen problematiikan. Tavoitteita tulevaisuusvalmiuksien kehittymiselle varhaiskasvatuksesta lähtien keskuksen mielestä ovat:

1) kestävä sivistys: ihmisyyteen kasvaminen
2) proaktiivinen kansalaisuus
3) eri oppimisyhteisöt kestävän tulevaisuuden rakennusalustana

Minkälaisilla osaamisilla tuotetaan kestävää tulevaisuutta?

Nykyisten ja tulevien sukupolvien on osattava ratkaista myös sellaisia (globaaleja) haasteita, joita vielä ei ole näkyvissä ja toisaalta heillä on oltava kykyä tarkastella kriittisesti kulloinkin vallitsevia systeemejä ja käsityksiä tulevaisuudesta. Tarvitaan universaalien tulevaisuustaitojen osaamista, jotta myös tulevat sukupolvet voivat rakentaa kestävää tulevaisuutta, myös meille vielä tuntemattomin keinoin. Tulevaisuusvalmiudet tuottavat valmiutta kohdata erilaisia tulevaisuuksia, toimia millaisessa tulevaisuudessa tahansa sekä vaikuttaa osaltaan sen muotoutumiseen – siis proaktiivista suhtautumista tulevaisuuteen.

Turun yliopisto
20014 Turun yliopisto
Puhelin 029 450 5000

TURUN YLIOPISTO

TULEVAISUUDEN TUTKIMUSKESKUS

Tulevaisuusvalmiuksien tarve

Suomessa tulevaisuuden omistajuutta on vahvistettu keskeisillä osallistumisen perustekijöillä: oppivelvollisuudella sekä yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella, jotka ovat n. 100 vuoden ikäisiä. Nyt uusi haaste on koko yhteiskunnan tulevaisuusosaamisen vahvistaminen yhteisöllisen kyvykkyyden lisäksi myös yksilötasolla. Jatkuvasti vahvistuvan yhteiskunnallisen ja ennakointiosaamisen kääntöpuolena voi olla, että hyvää tarkoittavat 'tulevaisuusosaajat' kolonisoivat tulevaisuuden päätöksillään. Yksilöiden kyky osallistua yhteistä tulevaisuutta koskevien ratkaisujen tekemiseen on avainasemassa tulevaisuuden tasa-arvoisen yhteiskunnan ja globaalisti kestävän tulevaisuuden rakentamisessa. Kansalaisten sivistämisen ja sitä kautta toimivan demokratian ytimessä on koulutusjärjestelmä, joten tulevaisuusvalmiuksien vahvistaminen sen sisällä on keskeistä kaikilla koulutusasteilla.

Tulevaisuusvalmiudet koostuvat mm. seuraavista tiedollisista ja toiminnallisista ulottuvuuksista sekä niihin liittyvistä taidoista:
- moninaisten tulevaisuuksien hahmottaminen, epävarmuuden sietokyky
- systeeminen ajattelu sekä kriittinen ja luova ajattelu
- proaktiivinen, vastuullinen toiminta
- omien tulevaisuuskuvien ja niiden vaikutusten tunnistaminen
- oman aikaperspektiivin laajentaminen, itsereflektio
- omien tulevaisuutta koskevien tunteiden ja olettamusten tunnistaminen, arvoreflektio

Yllä mainittuja taitoja ja niiden vaikutuksia tutkitaan eri tieteenaloilla ja niitä voidaan kehittää useiden nykyisten opetussuunnitelmien mukaisten oppiaineiden puitteissa sekä nykyisten että täydentävien sisältöjen kautta. Tulevaisuustaidoista useimmat sisältyvät myös perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmiin, erityisesti laaja-alaiseen osaamiseen liittyen. Ammatillisen koulutuksen uudistuksen keskiöön nostettiin yksilölliset opintopolut ja itseohjautuvuus. Kuten selonteossakin on mainittu, uudistuksen alusta saakka on havaittu tuen tarve yksilöllisten ratkaisujen tekemiseen, omien opintojen suunnitteluun sekä tulevaisuuden vaihtoehtojen näkemiseen eli tulevaisuustaitojen kehittämiseen. Myös korkea-asteen opiskelijoiden geneerisiä taitoja on syytä täydentää tulevaisuus- ja kestävyystaidoilla.

Opetussuunnitelmien tavoitteiden toteutumiseen koulutuksen järjestäjillä on eriasteisia valmiuksia ja sen kattavuuden varmistamiseen tarvitaan resurssipanostusta opetus- ja ohjaushenkilöstön osaamiseen. Sekä opettajien tutkintokoulutukselle että täydennyskoulutukselle on suuri tarve ja kysyntä. Kestävän tulevaisuuden rakentaminen edellyttää nykyisiltä ja tulevilta opettajilta transformatiivista oppimista, kokonaisvaltaista suhtautumista tulevaisuuteen.

Kansallisesti merkittävää kansalaisten osaamisten kehittymiselle on jatkuvan oppimisen puitteiden tunnistaminen, vahvistaminen ja mahdollisuuksien lisääminen. Muuttuvan tiedon ja tiedontarpeiden lisääntyessä osaamisten täydentäminen eri paikoista joustavasti erilaisissa elämäntilanteissa ja ikävaiheissa - myös muuten kuin tutkintoon johtavien opintojen kautta - on sekä yksilöiden että yhteisöjen oikeus, johon yhteiskunnan on syytä investoida. Selonteossa mainitut tietojärjestelmäratkaisut, digitaaliset ratkaisut ja oppimisen tukipalvelut voivat edistää jatkuvaa oppimista. Myös kaikilla asteilla tuotetun, muuhun kuin tutkintoon johtavan opetuksen sekä laadukkaan oppimateriaalin saatavuudella (myös itsenäiseen oppimiseen) on merkitys yksilön oman osaamisen ja oppimisen kehittämiselle.

Kestävä kehitys ja koulutus

Kestävä kehitys ei ole muusta elämästä erillinen ilmiö vaan kattokäsite, jonka piirissä ratkaistaan ihmiskunnan suurimpia haasteita: ilmastonmuutosta, luontokatoa, tuotannon ja kulutuksen mukanaan tuomia ongelmia, globaalin etelän ja pohjoisen välistä epätasa-arvoa sekä ihmisten ja muunlajisten eläinten oikeuksia. YK:n Agenda 2030 tunnistaa nämä haasteet kestävän kehityksen tavoitteissaan.

Kestävän kehityksen haasteiden ratkaisemissa on kiire. On ryhdyttävä konkreettisiin tekoihin. Tietoa kestävän kehityksen sisällöistä ja ratkaisuista on saatava sinne, missä päätöksiä tehdään. Yhtä lailla jokaisen kansalaisen ja kuluttajan on ymmärrettävä oman toimintansa merkitys.

Yliopistot ja korkeakoulut ovat keskeisessä roolissa kestävän kehityksen toimijoiden kouluttajana. Yliopistot kouluttavat asiantuntijoita työelämään. Näillä asiantuntijoilla on oltava tiedollisia ja taidollisia valmiuksia sekä rohkeutta viedä kestävään kehitykseen osaamisensa käytäntöön. Lisäksi yliopistot ja korkeakoulut kouluttavat opettajia varhaiskasvatuksesta aina jatkuvan oppimiseen ja työelämävalmiuksien täydentämiseen. Kestävän kehityksen osaamisen on läpäistävä opettajien koulutus kaikilla aloilla, kunkin koulutusalan kontekstissa. Kestävyysopintoja tulee sijoittaa kaikkiin koulutusohjelmiin siten, että jokainen opiskelija läpikäy kestävyysopintoja sekä monitieteisestä perspektiivistä että omaan koulutusalaansa liittyen ja integroituna.

Useissa tutkimuksissa on havaittu (mm. Wilska, Terhi-Anna; Rantala, Eero; Tuominen, Jesse (2020). Sosiaalinen media ja sosiaalinen tausta teini-ikäisten nuorten kulutusasenteiden selittäjinä. Nuorisotutkimus, 38 (4), 4-18.), että nuoret naiset ovat enemmän huolissaan kestävään kehitykseen liittyvistä kysymyksistä kuin miehet. Kestävän kehityksen (erillis)opintoihin hakeutuu myös huomattavasti enemmän naisia kuin miehiä. Olisikin tärkeää sisällyttää kestävän kehityksen tematiikkaa myös miesvaltaisten alojen koulutukseen.

Kestävään kehitykseen tähtääviä osaamisia voidaan kehittää varhaiskasvatuksesta korkeakouluihin sekä muissa jatkuvan oppimisen ympäristöissä. Tulevaisuuden tutkimuskeskus esittää, että kestävän kehityksen teemat ja tulevaisuustaidot tulisi sisällyttää kaikkeen koulutukseen. Työ on aloitettava opettajien ja ohjaajien koulutuksesta sekä täydennyskoulutuksesta. Lisäksi näiden taitojen kehittämisen tulee olla mahdollista jatkuvasti ja joustavasti läpi elämän.

Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen puolesta

Turussa 18.05.2021

Juha Kaskinen
Johtaja
Tulevaisuuden tutkimuskeskus
Turun yliopisto